

Wojskowość i wojny husyckie na kartach polskiej historiografii

Wojska husyckie powstały w wyniku wybuchu konfliktu zbrojnego między Czechami a królem Zygmuntem Luksemburskim w 1420 roku. Przez następne 17 lat, do czasu podpisania sformułowanych przez „heretyków” kompaktat w Jihlavie w 1437 roku, oddziały husyckie skutecznie broniły państwa przed interwencją z zewnątrz. Ponadto, od końca lat 20. XV wieku, przeniosły działania wojenne na terytorium przeciwnika. Wpływu wojskowości husyckiej na sztukę wojenną w monarchiach Europy Środkowo-Wschodniej nie należy oczywiście zbyt przeceniać; niemniej mieszkańcy Czech w drugiej połowie XV wieku pojawiają się w roli zaciężników i najemników we wszystkich konfliktach zbrojnych w tej części kontynentu, głównie jako wyspecjalizowana w walce taborowej piechota, która często wpływała na losy bitew. Husyci przyczynili się także do wykorzystania na szeroką skalę ręcznej broni palnej i artylerii ogniowej na polach bitew oraz upowszechnili strzelczy charakter piechoty. Wpływy husyckie w sztuce wojennej i technice wojskowej oddziaływały także, w ograniczonym charakterze, na wojskowość polską w XV wieku. W wojnach husyckich uczestniczyło wielu znanych przedstawicieli stanu szlacheckiego, i to po obu stronach konfliktu. Wystarczy wymienić chociażby księcia Zygmunta Korybutowicza, Dobiesława Puchałę, Piotra Polaka z Lichwina, Wyszka Raczyńskiego, księcia Fryderyka Ostrogskiego czy Zawiszę Czarnego z Garbowa. Problem husycki był także istotnym elementem w polityce międzynarodowej dworu krakowskiego i wileńskiego, mimo tego zainteresowanie polskich historyków tymi zagadnieniami jest dość małe.

Począwszy od połowy XIX wieku, historycy polscy podejmowali badania nad zagadnieniami związanymi z husyckim ruchem rewolucyjnym. Omawiano zarówno problemy związane z historią polityczną, wojskową oraz kwestie religijne. We wszystkich przypadkach wojny husyckie były jednym z elementów wpływających na historię Królestwa Polskiego w pierwszej połowie XV wieku. Mimo tego stosunkowo mało uwagi poświęcono problematyce historyczno-wojskowej, a więc wszelkim zagadnieniom związanym z historią wojska i wojen husyckich, historią techniki wojskowej czy wreszcie historią sztuki wojennej i piśmiennictwem wojskowym pozostawionym przez husytów. Co prawda, wybitni polscy historycy wojskowości podkreślali znaczenie wpływów husyckich w staropolskiej sztuce wojennej, niemniej jednak problem ten nie został dostatecznie poruszony w ba-

daniach¹. Nie doczekaliśmy się także prób analizy dorobku historiografii polskiej w badaniach nad ruchem husyckim. Jedyne artykuły na ten temat napisał jak dotąd Wojciech Iwańczak, ale w swoim podsumowaniu ograniczył się tylko i wyłącznie do osiągnięć polskiej historiografii w XIX wieku².

Zadaniem moim jest wypełnić tę lukę poprzez dokonanie podsumowania dotychczasowego stanu badań w Polsce nad wojskowością i wojnami husyckimi w niniejszym artykule. Przeprowadzenie takiej analizy nastęrcza wielu kłopotów z dwóch powodów. Pierwszy powód polega na bardzo nierównomiernym poziomie zainteresowania problematyką, który możemy zaobserwować od połowy XIX wieku, co uniemożliwia nam zastosowanie w tym przypadku podziału na okresy. Próba dokonania takiego podziału nie oddawałaby w pełni dorobku ze względu na nikłe zainteresowanie tym tematem m.in. w okresie międzywojennym. Drugi problem powoduje niewielka ilość specjalistycznych, historyczno-wojskowych opracowań dotyczących wojskowości husyckiej, przez co ciężko jest odwoływać się tylko i wyłącznie do dorobku polskiej historiografii wojskowej. W związku z tym autor niniejszego opracowania zdecydował się podsumować dorobek całej historiografii polskiej. Wszystkie prace i artykuły na ten temat można podzielić na dwie podstawowe kategorie. Do pierwszej, i najliczniejszej, grupy należą prace z historii średniowiecznej, które dotyczą pośrednio tematyki wojskowości i wojen husyckich. W tej kategorii znajdują się głównie artykuły i monografie omawiające wydarzenia polityczne z lat 1419-1437, poświęcone zagadnieniom polityki międzynarodowej tego okresu, postaciom historycznym związanym z działalnością militarną husytów oraz te, w których kwestia husycka była istotnym czynnikiem wpływającym na dzieje. Do drugiej kategorii zakwalifikowały się wszystkie opracowania historyczno-wojskowe dotyczące bezpośrednio wojskowości i wojen husyckich, a więc wszystkie te, które poruszają kwestie związane z organizacją wojsk husyckich, sztuką wojenną oraz opisują działania wojenne w czasie tego konfliktu zbrojnego. Ze względu na ich niewielką ilość, obie kategorie prac zostaną omówione razem w porządku chronologicznym. W artykule przedstawione zostaną tylko najważniejsze, zdaniem autora, monografie i artykuły, czyli te, które poruszają problematykę istotną w badaniach nad wojskowością husycką w Polsce.

Początki zainteresowania polskich badaczy problematyką husycką sięgają XIX wieku. Wtedy to polscy historycy zaczęli analizować wydarzenia wojen husyckich pod kątem uczestnictwa w nich dworu krakowskiego i wielkoksiążęcego. Analizowano głównie problematykę zaangażowania politycznego Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza w próbach rozwiązania kwestii husyckiej. Próbowano wytłumaczyć

---

¹ Zob. T. Korzon, *Dzieje wojen i wojskowości w Polsce*, t. I, Lwów-Warszawa-Kraków 1923, s. 288-289; M. Kukiel, *Zarys historii wojskowości w Polsce*, Kraków 1929, s. 47; O. Laskowski, *Odrębność staropolskiej sztuki wojennej*, Warszawa 1935, s. 9-10.

² W. Iwańczak, *Die Hussitenrevolution in der polnischen Historiographie des 19. Jahrhunderts*, [w:] *Husitství – Reformace – Renesance: sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela*, red. J. Pánek, M. Polívka, N. Rejchrtová, Praha 1994, s. 975-989; tenże, *Rewolucja husycka w historiografii polskiej XIX wieku*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1996, nr 4, s. 529-538.

kwestie lawirowania między stronnictwem Zygmunta Luksemburskiego a organizacjami politycznymi husyckich Czech, które cechowało wszystkie poczynania rady królewskiej. Bardzo często przy tym odpięto teorie historyków niemieckich, mówiących o cichym poparciu Królestwa Polskiego dla herezji, lub też proponowano inny punkt spojrzenia niż w przypadku prac historyków czeskich. Wreszcie przybliżano czytelnikom czyny mieszkańców Królestwa Polskiego, pośrednio lub bezpośrednio związane z wojnami husyckimi. Pierwszą pracą, dotyczącą pośrednio wojen husyckich, była opublikowana w 1864 roku rozprawa Kazimierza Chłędowskiego poświęcona Zygmuntowi Korybutowiczowi³. W swoim artykule badacz opisywał losy politycznej kariery księcia w Czechach między 1420 a 1428 rokiem. Widać wyraźnie, że wielokrotnie starał się usprawiedliwić działania księcia, szczególnie w przypadku prób potajemnego przejęcia władzy w Pradze w kwietniu 1427 roku⁴. Następnym badaczem zajmującym się problematyką husycką był Antoni Prochaska, który opublikował na łamach „Przewodnika Naukowego i Literackiego” artykuł poświęcony działalności Mikołaja Kornicza Sistrzeńca⁵. Autor podzielił go na trzy części. Na samym początku opisał pochodzenie i status społeczny Sistrzeńca oraz jego udział w poselstwach Władysława Jagiełły do Czech w 1421 i 1423 roku⁶. Następnie omówił rozbójniczy etap życia, z powodu którego określił go niesłusznie mianem „husyty”⁷. Wreszcie w części trzeciej przedstawił dalsze losy Sistrzeńca po zakończeniu wojen husyckich i śmierci Władysława Jagiełły⁸. Dwa lata później ukazał się kolejny jego artykuł, omawiający stosunki polsko-husyckie do czasu odwołania Zygmunta Korybutowicza⁹. Kwestię postawy dworu krakowskiego wobec sytuacji w Czechach omówił także Stanisław Smolka w artykule *Polska wobec wybuchu wojen husyckich*, w którym wysunął tezę o głównej roli Witolda w kreowaniu polskiej i litewskiej polityki międzynarodowej względem husyckich Czech¹⁰. W tym samym roku opublikowa-

³ K. Chłędowski, *Zygmunt Korybut. Szkic historyczny (1420-1428)*, „Biblioteka Warszawska” 1864, t. III, s. 164-191.

⁴ Tamże, s. 183-185.

⁵ A. Prochaska, *Hussyta Polski*, „Przewodnik Naukowy i Literacki. Dodatek do »Gazety Lwowskiej«” 1875, nr 10, s. 945-966.

⁶ Tamże, s. 946-955. Autor przy okazji opisuje dość awanturny styl życia prowadzony przez posła, który w trakcie swojej misji dyplomatycznej do Czech w 1423 roku został uwięziony w Nysie, m.in. z powodów osobistych.

⁷ Tamże, s. 955-961. Sistrzeniec jest porównywany do innych sławnych awanturników polskich, a duży wpływ na taką ocenę miały częste jego kontakty z księciem Bolkiem Opolskim. Autor nie podaje jednak bezpośrednich dowodów na rzekome husyckie przekonania burgrabiego, przypisując miano husyty osobie o określonym stylu życia.

⁸ Tamże, s. 962-966.

⁹ A. Prochaska, *Polska a Czechy w czasach husyckich aż do odwołania Korybuta z Czech. Studium z historii polsko-czeskiej*, „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności” 1877, t. VII, s. 147-283; 1878, t. VIII, s. 11-193.

¹⁰ S. Smolka, *Polska wobec wybuchu wojen husyckich*, „Ateneum” 1879, z. 1, s. 59-92; z. 2, s. 227-247; z. 3, s. 423-463. Według badacza, Witold miał działać głównie za pośrednictwem kanclerza Wojciecha Jastrzębca.

no artykuł Juliana Sutowicza, poświęcony stosunkowi króla polskiego względem husytów¹¹.

W odpowiedzi na oba artykuły ponownie głos zabrał Prochaska w 1880 roku¹². Autor nie zgadzał się z niektórymi poglądami Smolki dotyczącymi roli Witolda i Zbigniewa Oleśnickiego, który w latach 1421-1423 nie miał na zbyt silnej pozycji politycznej w Królestwie Polskim. Uważał także, że poglądy Sutowicza na temat stosunku Jagiełły do husytów, były zbyt idealistyczne i prawowierne¹³. Trzy lata później ukazał się artykuł Prochaski, omawiający stosunki polsko-husyckie po odwołaniu Zygmunta Korybutowicza z Czech¹⁴. Omówiono w nim zarówno sytuację polityczną i wojskową w Czechach po odejściu namiestnika księcia Witolda, jak i dyplomatyczne próby Zygmunta Luksemburskiego w kwestii zawarcia sojuszu z Jagiełłą w Kieżmarku w 1423 roku.

Bardzo dużo uwagi poświęcono także roli Jana i Piotra Szafranców w kreowaniu polityki husyckiej dworu krakowskiego¹⁵. W 1886 roku ukazała się krótka rozprawa Anatola Lewickiego, napisana w języku niemieckim, omawiająca politykę Zygmunta Luksemburskiego względem Polski w trakcie trwania konfliktu zbrojnego¹⁶. W pracy tej autor wskazał na zamiar trzymania dworu krakowskiego z dala od uczestnictwa w krucjacie przeciw husytom, co było jednym z celów polityki króla Zygmunta. Dokonał także oceny polityki Władysława Jagiełły i Witolda, prowadzonej w latach 1423-29, konfrontując ją z podjętymi przez obu władców zobowiązaniami antyhusyckimi. Rok później ukazał się artykuł A. Prochaski, omawiający problem husycki w latach 1423-1429¹⁷. Na kolejne zainteresowanie polskich historyków problematyką husycką, trzeba było czekać do ostatniego dziesięciolecia XIX wieku, kiedy to ukazała się praca Anatola Lewickiego, w której omówiono konflikt między Władysławem Jagiełłą a Świdrygiełłą o obsadzenie tronu wielkoksiążęcego na Litwie oraz wojnę, która była tego efektem¹⁸. W swojej pracy Lewicki poruszył problematykę układów pabianickich między królem polskim a Janem Čapkiem ze Sán i Otikiem z Lozy¹⁹. Opisał także po raz pierwszy efekt tych umów, a mianowicie wspólną wyprawę odwetową na Nową Marchię i Pomorze Gdańskie, przeprowadzoną latem 1433 roku²⁰.

---

¹¹ J. Sutowicz, *Stosunek Władysława Jagiełły do husytów czeskich*, „Biblioteka Warszawska” 1879, t. II, z. VI, s. 327-340; t. III, z. VII, s. 41-56.

¹² A. Prochaska, *W kwestyi polsko-husyckiej*, „Przewodnik Naukowy i Literacki. Dodatek do »Gazety Lwowskiej«” 1880, nr 1, s. 76-92.

¹³ Tamże, s. 90-92.

¹⁴ Tenże, *Polska i husyci po odwołaniu Korybuta z Czech*, „Przewodnik Naukowy i Literacki. Dodatek do »Gazety Lwowskiej«” 1883, nr 3, s. 263-276; nr 4, s. 351-377; nr 5, s. 467-477; nr 6, s. 535-556.

¹⁵ Tamże, s. 271-273, 366-371, 472-477.

¹⁶ A. Lewicki, *Ein Blick in die Politik König Sigmunds gegen Polen in Bezug auf die Hussitenkriege*, Wien 1886. Praca została oceniona przez A. Prochaskę w tomie I „Kwartalnika Historycznego” z 1887 roku, s. 512-515.

¹⁷ A. Prochaska, *Kwestia husycka w latach 1423-1429*, „Ateneum” 1887, z. 9, s. 482-521.

¹⁸ A. Lewicki, *Powstanie Świdrygiełły. Ustęp z dziejów Unii Litwy z Koroną*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności” 1892, t. 32.

¹⁹ Tamże, s. 128-141.

²⁰ Tamże, s. 185-197.

W 1897 roku problem związany z wojnami husyckimi podjął ponownie Prochaska, porównując dwa zawarte przeciw husytom związki²¹. Na samym początku autor przyjrzał się zawartemu 17 stycznia 1424 roku przez elektorów Rzeszy w Bingen am Rhein antyhusyckiemu porozumieniu, analizując jego genezę i antykrólewski wydźwięk²². Według niego, przyczyną dość negatywnego względem Zygmunta Luksemburskiego nastawienia elektorów należy się doszukiwać w polityce króla rzymskiego względem kół rządzących Rzeszą w roku 1423. Autor zwrócił też uwagę na zmienny stosunek elektorów do Królestwa Polskiego, mający szczególny wydźwięk w podwójnej redakcji dokumentów zawartego związku, przy czym w pierwszej wersji (A) zawarto obawy przed utraceniem ziem cesarstwa na rzecz Polski jako rekompensaty za udział w krucjacie²³. W drugiej zaś, uznanej za oficjalną (B), obawy te już złagodzone. Drugim z analizowanych związków jest związek Polski, zakończony wydaniem edyktu wieluńskiego z dnia 9 kwietnia 1424 roku, przy czym jego omówienie jest dość krótkie²⁴. Wreszcie, po analizie obu związków, autor dokonał ich porównania i poddał końcowej ocenie postanowienia zawarte w dokumentach²⁵. W tym samym roku ukazała się także jego monografia omawiająca dzieje Polski i Litwy w czasie wojen husyckich²⁶. W całej pracy można zauważyć podział na trzy obozy polityczne: pierwszy – skupiający Polskę i Litwę, drugi – złożony z husytów oraz ostatni – obóz króla Zygmunta i Zakon Krzyżacki. W podzielonej na sześć rozdziałów pracy, autor omówił zarówno wydarzenia związane bezpośrednio z wojnami husyckimi, jak i stanowisko Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. W rozdziale pierwszym przedstawiono wydarzenia i spór polityczny między trzema głównymi antagonistami, który dotyczył wrocławskiego wyroku papieża Marcina V, a także propozycji objęcia tronu czeskiego przez któregoś z Jagiellonów²⁷. W rozdziale następnym scharakteryzowano sytuację polityczną w roku 1422, podając m.in. przyczyny niepowodzeń króla Zygmunta²⁸. W kolejnym rozdziale ukazano próbę porozumienia w kwestii husyckiej między Jagiełłą a Zygmuntem oraz działania polityczne króla rzymskiego przeciw zaangażowaniu Polski²⁹. W następnych rozdziałach omówiono postępy militarne i polityczne stronnictw husyckich, politykę Witolda na Litwie oraz sprawę tzw. „burzy koronacyjnej”³⁰. Podsumowując, Prochaska w swej pracy omawia głównie kwestie polityki między Jagiellonami a Zygmuntem Luksemburskim, gdzie

²¹ A. Prochaska, *Dwa związki antyhusyckie z 1422 r. Związek elektorski w Bingen i związek polski*, „Kwartalnik Historyczny” 1897, t. XI, s. 689-744.

²² Tamże, s. 691-693. Badacz porównywał charakter związku z poprzednimi porozumieniami zawierany przez elektorów, gdy zamierzano przeciwdziałać polityce królewskiej.

²³ Tamże, s. 706-709.

²⁴ Tamże, s. 730-731.

²⁵ Tamże, s. 732-744.

²⁶ A. Prochaska, *W czasach husyckich*, „Rozprawy Wydziału Historyczno-Filozoficznego Akademii Umiejętności” 1897, t. 36, s. 166-288. Pracę wydano po raz drugi w 1998 roku. Por. A. Prochaska, *Czasy husyckie*, Kraków 1998.

²⁷ Tamże, s. 7-30.

²⁸ Tamże, s. 31-52.

²⁹ Tamże, s. 53-72.

³⁰ Tamże, s. 73-132.

problem husycki jest tylko i wyłącznie jednym z elementów rozgrywki między nimi. Jeszcze przed wybuchem I wojny światowej ukazała się krótka rozprawa Prochaski na temat rzekomego napadu husyckiego na klasztor jasnogórski w Częstochowie³¹. Uczony próbował w nim wytłumaczyć powody najazdu oraz przeanalizował materiał źródłowy, dochodząc do wniosku, że atak nie bym dziełem heretyków z Czech.

Na następne prace poruszające problematykę wojen i wojskowości husyckiej, trzeba było czekać do lat 30. XX wieku. Wprawdzie badania nad zjawiskiem husytyzmu w Królestwie Polskim trwały nadal, niemniej dotyczyły one głównie sfery religijnej³². Tematykę militarną podjął dalej czeski badacz Otakar Odložilík, publikując obszerny artykuł poświęcony wyprawie wojsk polnych „sierotek” na Nową Marchię i Pomorze Gdańskie³³. Artykuł ten ukazał się w związku z przypadającą w 1933 roku pięćsetletnią rocznicą tej wyprawy. Na samym początku autor omówił stosunki polsko-husyckie do roku 1430, oceniając postawę króla Władysława Jagiełły i Witolda względem husytów jako sympatyzującą³⁴. Następnie zrelacjonował po krótko sytuację polityczną w Polsce i na Litwie w roku śmierci Witolda oraz omawia drogę polityczną stronnictw husyckich i rady królewskiej do umowy w Pabianicach³⁵. Ostatnią część artykułu poświęcił finalizacji umów oraz samej wyprawie, lecz jej przebieg omówił dość powierzchownie³⁶. Artykuł Odložilíka jest jedynym przykładem pracy z działu historii wojen, jaka ukazała się w okresie międzywojennym, mimo że opis działań wojennych w Nowej Marchii i na Pomorzu Gdańskim jest niezwykle lakoniczny. Cztery lata później ukazała się książka Kazimierza Popiołka, omawiająca po krótko relacje między Polską a księstwami śląskimi w czasie wojen husyckich³⁷. W tej krótkiej pracy autor przedstawił wydarzenia na Śląsku w trakcie trwania wojen husyckich, skupiając się przede wszystkim na polityce książąt śląskich wobec Królestwa Polskiego i samych husytów. Szczególnie interesujący jest rozdział IV, w którym omówiono etap wypraw taborowych na te ziemie w latach 1428-1433³⁸. Mimo niewielkiej objętości pracy należy zwrócić uwagę na fakt, że jest ona oparta w całości na śląskich i polskich źródłach, przez co zasługuje na uwagę przy badaniach nad wojskowością husycką. Wybuch wojny przerwał dalsze badania historyczne nad problematyką husycką w Polsce, tak więc na następne prace trzeba było poczekać do zakończenia wojny.

³¹ Tenże, *Napad Husytów na Częstochowę w 1430 roku*, „Kwartalnik Historyczny” 1907, t. XXI, s. 309-320.

³² S. Karwowski, *Husytyzm na Kujawach*, „Przegląd Wielkopolski” 1914, r. 4, s. 434-442; K. Kolbuszewski, *Ruchy husyckie w Polsce i wpływ ich na piśmiennictwo*, „Reformacja w Polsce” 1921, r. 1, s. 161-180.

³³ O. Odložilík, *Husyci na brzegu Bałtyku w 1433 roku*, „Rocznik Gdański” 1933, t. VII, s. 81-125.

³⁴ Tamże, s. 83-88.

³⁵ Tamże, s. 89-110.

³⁶ Tamże, s. 111-123. Autor samej wyprawie poświęcił bardzo mało uwagi, opisując ją bardzo pobieżnie (s. 118-123).

³⁷ K. Popiołek, *Śląsk i Polska w okresie wojen husyckich*, Katowice 1937.

³⁸ Tamże, s. 30-43. Autor popełnił kilka błędów, określając wszystkich husytów mianem taborytów, mimo udziału w wyprawach także wojsk polnych „sierotek”.

Zakończenie II wojny światowej pozwoliło wznowić badania historyczne w Polsce oraz rozwinąć zainteresowanie zagadnieniami związanymi z ruchem husyckim. Wynikało to po części ze zmian w metodyce historycznej, gdzie walka klas społecznych oraz materializm historyczny stały się dominującymi kryteriami badawczymi. Wojny husyckie oraz udział w nich całej społeczności zamieszkującej Królestwo Czeskie budziły, ze względu na swój antykościelny i częściowo antyfeudalny charakter, szczególną ciekawość badaczy. Dość dużą uwagę zwróciły na siebie także sukcesy militarne wojsk husyckich, przez co temat ten zainteresował także historyków wojskowości w kraju. Już dwa lata po zakończeniu wojny ukazała się praca Kazimierza Popiołka poświęcona wydarzeniom na Śląsku w trakcie wojen husyckich³⁹. Rok później wydano krótki biogram autorstwa Stefana M. Kuczyńskiego poświęcony księciu Fryderykowi Ostrogskiemu⁴⁰. Następnie ukazała się krótka popularnonaukowa książka Stanisława Zajączkowskiego, której celem było zapoznanie polskich czytelników z dziejami ruchu husyckiego w Czechach⁴¹. Praca reprezentowała nowe „marksistowskie” spojrzenie na dzieje ruchu husyckiego, niestety dużo w niej było błędów. Autor pomylił Tábor koło Bechyně z Hradiště hory Tábor⁴². Błędnie też określił przeciwników Žižki z bitwy pod Malešovem mianem kalikstynów⁴³.

Rosnące zainteresowanie wydarzeniami wojen husyckich sprawiło, że zaczęto też interesować się mieszkańcami Królestwa Polskiego biorącymi udział w konflikcie po stronie husyckiej. W 1953 roku ukazał się artykuł Mieczysławy Wierzejskiej poświęcony życiu Piotra Polaka z Lichwina, jednemu z husyckich dowódców na Śląsku⁴⁴. Na samym początku autorka opisała stosunki społeczne w pierwszej połowie XV wieku oraz wpływ ruchu husyckiego na poszczególne klasy społeczne. Dopiero później przedstawiła działalność Piotra Polaka, w którym widziała typowy przykład drobnego rycerza walczącego z systemem feudalnym i żywiołem niemieckim⁴⁵. Wspomniała także o udziale Piotra Polaka w wojnach przeciw królowi Zygmuntovi i jego udziale w kampaniach śląskich taborytów w latach 1428-1433⁴⁶. W tym samym roku ukazał się pierwszy zbiór tekstów źródłowych do historii husytyzmu w Polsce, który wspólnie przygotowali Roman Heck i Ewa Maleczyńska⁴⁷. Zaczęły się także ukazywać prace historyczno-wojskowe poświęcone tym zagadnieniom. Między innymi ukazał się krótki artykuł omawiający problematykę dyscypliny w wojskach husyckich autorstwa

³⁹ K. Popiołek, *Tragedia Śląska w czasie rewolucji husyckiej 1419-1435*, Warszawa 1947.

⁴⁰ S.M. Kuczyński, *Fedko, Fryderyk Ostrogski*, w: *Polski słownik biograficzny* [dalej cyt.: *PSB*], t. VI, Wrocław 1948, s. 382.

⁴¹ S. Zajączkowski, *Ruch husycki w Czechach*, Warszawa 1952.

⁴² Tamże, s. 45.

⁴³ Tamże, s. 55.

⁴⁴ M. Wierzejska, *Piotr Polak „defensor Regni Poloniae” w dobie walk husyckich*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 1953, r. 8, s. 124-142.

⁴⁵ Tamże, s. 130-131.

⁴⁶ Tamże, s. 131-138. Autorka bezkrytycznie uważa Piotra Polaka za husytcę, mimo braku potwierdzenia tego faktu w materiale źródłowym.

⁴⁷ *Ruch husycki w Polsce. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. R. Heck, E. Maleczyńska, Wrocław 1953.

czeskiego badacza Jana Durdíka⁴⁸. Historyk ten podkreślał w nim dużą rolę artykułów wojennych, a w szczególności tego przypisywanemu Janowi Žižce z Kálícha⁴⁹. Drugim istotnym czynnikiem wpływającym na porządek i wysoki poziom dyscypliny w wojskach husyckich miała być ich ideowość oraz pochodzenie klasowe⁵⁰. Podobnie jak większość ówczesnych badaczy, Durdík celowo pomiął niektóre niepasujące do jego tezy fakty, jak chociażby zasługi wojskowe pana Bogusława ze Švamberka. Następnie ukazał się artykuł biograficzny – jego autorem był Stanisława Brodka – poświęcony działalności jednego z głównych sojuszników husyckich na Śląsku, księcia Bolka V Opolskiego⁵¹.

W 1959 roku do tematyki husyckiej ponownie powróciła Ewa Małczyńska w swojej monografii *Ruch husycki w Czechach i w Polsce*⁵². Praca ta miała w swoich założeniach zawierać dokładne omówienie problematyki ruchu husyckiego, ale pierwsze cztery rozdziały omawiały sytuację gospodarczą i społeczną na wsi i w miastach obu królestw⁵³. Następne trzy rozdziały pracy dotyczyły kwestii narodzin ruchu reformacyjnego w Czechach oraz przeciwdziałania mu ze strony władz kościelnych⁵⁴. Dopiero w rozdziale VIII przyjrano się wydarzeniom związanym z konfliktem zbrojnym w Królestwie Czeskim, omawiając wydarzenia od tzw. I defenestracji praskiej do wysłania Zygmunta Korybutowicza do Czech⁵⁵. W kolejnym rozdziale przeanalizowano wydarzenia między majem 1421 roku a husycką reją na Zakon Krzyżacki w 1433 roku, przy czym poruszono w nim także kwestie stosunków polsko-czeskich w tym okresie⁵⁶. W rozdziale ostatnim omówiono zakończenie konfliktu oraz tradycje husyckie w Polsce, jakie pozostały po tej burzliwej epoce⁵⁷. Następnie, związany z tą tematyką, ukazał się artykuł Jaromira Mikulki, w którym dokonane zostało podsumo-

⁴⁸ J. Durdík, *Žródla dyscypliny wojsk husyckich*, „Studia i Materiały do Historii Sztuki Wojennej“ 1954, t. I, s. 522-530. Atrykuł ten jest fragmentem monografii, której tłumaczenia na język polski dokonał Józef Chłabisz. Por. J. Durdík, *Sztuka wojenna husytów*, tłum. J. Chłabisz, Warszawa 1955. Monografia ta na długie lata stała się podstawowym opracowaniem dotyczącym wojskowości husyckiej w Polsce, mimo że w tłumaczeniu często niepotrzebnie spolszczano nazwiska i nazwy geograficzne.

⁴⁹ J. Durdík, *Žródla dyscypliny...*, s. 523-525.

⁵⁰ Tamże, s. 522.

⁵¹ S. Brodka, *Piast-husyta. Książę opolski Bolko V i jego ród*, [w:] *Z dziejów postępowej ideologii na Śląsku w XIV-XVI*, red. E. Małczyńska, Warszawa 1956, s. 68-97.

⁵² E. Małczyńska, *Ruch husycki w Czechach i w Polsce*, Warszawa 1959. Nie był to pierwszy kontakt naukowy autorki z zagadnieniami husyckiego ruchu rewolucyjnego, gdyż wcześniej pod jej redakcją ukazało się tłumaczenie pracy Josefa Macka. Por. J. Macek, *Husyci na Pomorzu i w Wielkopolsce*, red. E. Małczyńska, tłum. D. Reychman, Warszawa 1955.

⁵³ Tamże, s. 19-232. Autorka omówiła w nich rozwój gospodarczy obu państw między XIV a XVI wiekiem.

⁵⁴ Tamże, s. 233-369.

⁵⁵ Tamże, s. 370-410. Omówiono między innymi udział mieszkańców Królestwa Polskiego w walkach bractwa taboryckiego oraz politykę dworu i kościoła w Polsce wobec sytuacji w Czechach.

⁵⁶ Tamże, s. 411-472. Głównym zagadnieniem omawianym w rozdziale jest kwestia polityki dworu polskiego; niemniej autorka poświęciła dużo uwagi także kampaniom wojennym Jana Žižki i Prokopa Wielkiego.

⁵⁷ Tamże, s. 473-529. Na samym początku przedstawiono upadek taborytów i „sierotek”, ale główną uwagę skierowano na kwestię występowania husytyzmu w Królestwie Polskim. Autorka na przykład zaliczyła konfederację Spytka z Melsztyna do husyckiego ruchu, co jest dużym nadużyciem.

wanie roli mieszkańców Królestwa Polskiego w rozwoju husyckiego ruchu rewolucyjnego⁵⁸. Także Janusz Sikorski podkreślał osiągnięcia wojskowe husytów w swoim monograficznym dziele poświęconym historii wojskowości powszechnej⁵⁹. W pracy tej zwrócił uwagę na założenia taktyczne i strategiczne stosowane przez husytów, przychylając się w całości do ustaleń poczynionych przez Jana Durdika. Ponownie też omówił po krótko najważniejsze bitwy okresu wojen husyckich.

W kolejnym latach pojawiały się także kolejne artykuły i biografie poświęcone mieszkańcom Królestwa Polskiego, którzy brali udział w wojnach husyckich po stronie taborytów. W 1976 roku ukazał się biogram omawiający postać Mikołaja Kornicza Sistrzeńca⁶⁰. Cztery lata później opublikowano artykuł Antoniego Gąsiorowskiego, w którym autor jeszcze raz przyjrzał się postaci Piotra Polaka z Lichwina⁶¹. W swoich badaniach Gąsiorowski zarzucił częściowo stworzoną przez M. Wierzejską wizję drobnego rycerza, który przyjął ideały husyckie. Skupił się raczej na pochodzeniu Piotra Polaka, opowiadając się za Lichwinem⁶². Po krótko omówił też karierę Piotra jako husyckiego dowódcy załogi w Niemczy oraz jego rolę w likwidacji garnizonów taboryckiej „gminy w polu pracującej” po bitwie pod Lipanami⁶³. Następnie skupił się na dalszej karierze i życiu Piotra, opisując piastowane później przez niego stanowiska oraz rolę w polityce dworu Władysława III. Pomimo że epizod husycki został opisany niezwykle powierzchownie, artykuł Gąsiorowskiego wnosi kilka ciekawych spostrzeżeń na temat jednego z przedstawicieli polskich dowódców husyckich. Przede wszystkim nie ma on wątpliwości co do przekonań religijnych Piotra Polaka, wskazując na materialne przyczyny dołączenia do taborytów⁶⁴.

W latach 80. XX wieku kontynuowano w pewnym sensie ten nurt w polskiej historiografii, albowiem doczekaliśmy się na łamach *Polskiego słownika biograficznego* krótkiego biogramu, poświęconego kolejnemu sławnemu awanturnikowi polskiemu, Dobiesławowi Puchali⁶⁵. W tym samym tomie ukazał się także biogram Wyszka Raczyńskiego⁶⁶. Rok później ukazała się praca Marcelego Antoniewicza, omawiająca życie Mikołaja Kornicza Sistrzeńca⁶⁷. Wreszcie powstała osobna monografia, w której Jerzy Grygiel przedstawił życiorys Zygmunta Korybutowicza⁶⁸. Biografia ta stanowiła dokładne opracowanie życiorysu księcia bardzo mocno związanego z ruchem

⁵⁸ J. Mikulka, *Polacy w Czechach i ich rola w rozwoju husytyzmu*, „Odrodzenie i reformacja w Polsce” 1966, t. XI, s. 5-27.

⁵⁹ J. Sikorski, *Zarys historii wojskowości powszechnej do końca wieku XIX*, Warszawa 1975.

⁶⁰ A. Kamiński, *Mikołaj z Jaroszowa zw. Kornicz lub Sistrzeniec*, [w:] *PSB*, t. XXI, Wrocław 1976, s. 111-112.

⁶¹ A. Gąsiorowski, *Kariera Piotra Polaka z Lichwina*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza” 1980, t. 27, s. 31-45.

⁶² Tamże, s. 32.

⁶³ Tamże, s. 33.

⁶⁴ Tamże, s. 44-45.

⁶⁵ Z.H. Nowak, *Dobiesław Puchala*, [w:] *PSB*, t. XXIX, Wrocław 1986, s. 323-325.

⁶⁶ A. Gąsiorowski, *Raczyński Wyszek*, [w:] tamże, s. 666-667.

⁶⁷ M. Antoniewicz, *Mikołaj Kornicz Sistrzeniec. Sławny burgrabia będziński*, Katowice 1987.

⁶⁸ J. Grygiel, *Życie i działalność Zygmunta Korybutowicza: studium z dziejów stosunków polsko-czeskich w pierwszej połowie XV wieku*, Wrocław 1988.

husyckim. W pierwszym rozdziale opisano pierwsze kontakty dyplomatyczne między Królestwem Polskim a husyckimi Czechami, przy czym autor skupił się głównie na propozycjach czeskich względem Władysława Jagiełły⁶⁹. W kolejnym rozdziale opisano początki kariery księcia Zygmunta, wskazując jego miejsce na dworze, oraz moment jego wyznaczenia na namiestnika wielkiego księcia Witolda w Czechach⁷⁰. Następnie przedstawiono pierwszą wyprawę księcia do Czech oraz jego próby zaprowadzenia ładu w ogarniętym chaosem państwie. Autor skupił się głównie na relacjach przebiegu samej wyprawy i stosunkach pomiędzy samym księciem a taborytami⁷¹. Następnie opisano drugi pobyt Korybutowicza w Czechach, przedstawiając powody potajemnej wyprawy oraz jego pozycję polityczną w czasie drugiego pobytu⁷². W rozdziale V omówiono ostatnie lata życia księcia, wskazując na poważną zmianę, jaka nastąpiła w jego pozycji po upadku 17 kwietnia 1427 roku (J. Grygiel określił jego pozycję jako kondotierstwo w służbie taborytów). W dalszej części rozdziału omówiono próby porozumienia z Jagiełłą, wreszcie służbę dla Świdrygiełły i śmierć w bitwie pod Wiłkomierzem⁷³. Podsumowując badania nad życiem Zygmunta Korybutowicza, należy wysoko ocenić pracę autora, który dokładnie przebadął wszystkie aspekty związane z jego działalnością podczas wojen husyckich, przez co monografia ta ma niezwykle istotne znaczenie w badaniach nad wojskowością husycką.

Upadek systemu komunistycznego w całej Europie Środkowo-Wschodniej wpłynął znacząco na badania historyczne w Polsce. Zarzucono prymat materializmu historycznego oraz innych marksistowskich kryteriów, na których opierały się dotychczasowe badania. Zmiany w metodyce objęły także studia nad zagadnieniami związanymi z ruchem husyckim, mimo że część ustaleń starszej historiografii, szczególnie dotycząca problematyki militarnej, nadal pozostawała obowiązująca. Zaniechano jednakże dalszych badań nad wojskowością husycką, która i tak już była niedostatecznie omawiana. Mimo tego prace dotyczące bezpośrednio lub pośrednio działalności militarnej husytów pojawiały się nadal.

Do tej pierwszej kategorii zaliczał się m.in. artykuł Edwarda Rymara, omawiający wyprawę wojsk polskich oraz oddziałów Jana Čapka ze Sán do Nowej Marchii⁷⁴. Autor skupił się głównie na problematyce dotyczącej samej Nowej Marchii. Na samym początku przekazał informację o siłach strony polsko-czeskiej zgromadzonych na wyprawę⁷⁵. Następnie opisał przygotowania wojenne poczynione przez wójta nowomarchijskiego w obliczu zagrożenia⁷⁶. Dalej przedstawił

⁶⁹ Tamże, s. 9-31.

⁷⁰ Tamże, s. 32-52. Autor opisał przy tym wydarzenia w Czechach w latach 1421-22, zwracając uwagę na przemiany polityczne wśród stronictw husyckich, umożliwiające objęcie tronu przez Witolda.

⁷¹ Tamże, s. 53-76.

⁷² Tamże, s. 77-104.

⁷³ Tamże, s. 105-112. Opinia autora wynika z pozycji księcia wśród samych taborytów oraz z późniejszych jego losów, kiedy oddaje swe usługi Świdrygiełły.

⁷⁴ E. Rymar, *Polsko-czeska wyprawa zbrojna do Nowej Marchii w 1433 roku*, „Przegląd Zachodniopomorski” 1993, t. 37, s. 31-56

⁷⁵ Tamże, s. 32-36. W celu obliczenia liczby wojsk, autor przedstawił informacje zawarte we wszystkich źródłach, także krzyżackich.

⁷⁶ Tamże, s. 36-40.

działania wojenne na tym terenie, zwracając uwagę m.in. na zachowanie joannitów z Santoka⁷⁷. Rymar szczegółowo omówił ten etap wyprawy z 1433 roku, opierając się w większości na źródłach i korespondencji krzyżackiej. Powoduje to, że artykuł ten jest niezwykle ważnym elementem w badaniach nad tą wyprawą. Tę samą ekspedycję omówił Marian Biskup w swojej syntezie konfliktów polsko-krzyżackich⁷⁸. Tym razem nie forsowano już tezy o sojuszu polsko-husyckim, którego wynikiem miała być husycka reja, lecz powrócono do właściwej koncepcji, zakładającej całkowicie najemny charakter udziału wojsk Čapka⁷⁹. W pracy wskazano także na dość pokaźne zniszczenia, jakich miały dokonać wojska polsko-husyckie na terenach, przez które przechodziły. Według autora, miało to ostatecznie przyczynić się do upadku gospodarczego i militarnego Zakonu, który po tej klęsce już się nie podniósł⁸⁰.

Następnie tematykę wojskowości husyckiej poruszano w Polsce głównie w pracach popularnonaukowych. W 2004 roku ukazały się dwie takie syntezы dotyczące działalności militarnej husytów. Pierwszą napisał Andrzej Michałek⁸¹. Praca ta ma charakter popularnonaukowy, niemniej pełno w niej błędów oraz nadinterpretacji. Przede wszystkim autor nie wspominał praktycznie w ogóle o działalności innych wodzów husyckich poza Janem Žižką, przez co w opisie kampanii wojennych brakuje opisu pozostałych niezwykle ważnych starć, takich jak chociażby oblężenie Wyszehradu. W praktyce powielił bezkrytycznie informacje zawarte w pracach J. Durdíka, szczególnie te dotyczące sztuki wojennej. Nie widział też różnicy między wszystkimi ugrupowaniami polityczno-wojskowymi, jakie w toku konfliktu powstały w ruchu husyckim, wspominając tylko i wyłącznie o taborytach. Wielokrotnie też dał się ponieść fantazji, szczególnie przy próbach rekonstrukcji technicznych środków walki stosowanych w tym czasie⁸². Nie wiedząc czemu, opisał także wszystkie kampanie wojenne, w których brali udział czescy najemnicy, widząc w nich, bezkrytycznie, recepcję husyckiej sztuki wojennej. Pozbawioną zupełnie aparatu krytycznego pracę oparł na starszej literaturze, z której niewiele pozycji dotyczy zagadnień wojskowości husyckiej. Większość zawartych w niej źródeł ikonograficznych błędnie podpisano. Podsumowując wysiłki Michałka, należy zwrócić uwagę na gigantyczną wręcz ilość błędów, przez co monografia ta nie tylko nie zasługuje na uwagę badaczy, lecz także wprowadza w błąd większość czytelników. Drugą pracę napisał Piotr Marczak i omówił w niej przebieg wojen husyckich⁸³. Ostatnią popularnonaukową pracą, jaka ukazała się na temat wojen husyckich, jest wspólna praca Roberta Primke,

⁷⁷ Tamże, s. 40-43.

⁷⁸ M. Biskup, *Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim 1308-1521*, Gdańsk 1993, s. 164-185.

⁷⁹ Tamże, s. 164. Wprawdzie autor nie mówi o tym wprost, niemniej wyraźnie to sugeruje, przytaczając końcowe warunki, na jakich „sierotki” dołączyły do kampanii przeciw Zakonowi.

⁸⁰ Tamże, s. 183-184.

⁸¹ A. Michałek, *Wyprawy krzyżowe: husyci*, Warszawa 2004.

⁸² Tamże, s. 58, 134.

⁸³ P. Marczak, *Wojny husyckie*, Warszawa 2004.

Macieja Szczerepy i Wojciecha Szczerepy, analizująca przebieg tego konfliktu zbrojnego na Śląsku, Łużycach i Pomorzu⁸⁴.

W przypadku prac związanych pośrednio z dziejami wojen i wojskowości husyckiej mamy do czynienia z o wiele większą ilością artykułów i monografii. Tematyka podejmowanych badań była bardzo zróżnicowana i obejmowała większość aspektów związanych z ruchem husyckim. W 1990 roku, na łamach *Pražského sborníka historického*, ukazał się artykuł napisany przez Jerzego Grygiela i Bohdana Zilynskyja, omawiający stosunki między Pragą a księciem Zygmuntem Korybutowiczem⁸⁵. Problematykę husycką podjął także Paweł Kras, pisząc o recepcji husytyzmu w kronikach piętnastowiecznych⁸⁶. Autor przedstawił poglądy katolików na zjawisko ruchu husyckiego na podstawie czterech wybranych przekazów kronikarskich: *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae Libri XII* Jana Długosza, *Gesta diversa transastis temporibus facta in Silesia et alibi* Zygmunta Rosicza, *Historia Vratislaviensis* Piotra Eschenloera oraz kontynuacji kroniki Piotra z Düsburga, której autorstwo przypisuje się Konradowi z Byczyny. Na szczególną uwagę zasługują określenia, jakie pojawiają się w tych źródłach przy opisie działalności militarnej husytów, w których często określa się ich mianem rabusi lub złoczyńców⁸⁷. Nie był to jedyny przykład zainteresowania tego badacza ruchem husyckim, niemniej większość jego badań dotyczyła głównie religijnego oddziaływania czeskich prądów religijnych na Królestwo Polskie oraz sposobów walki z herezją podejmowanych przez episkopat polski⁸⁸.

Nie oznacza to, że nie zajmowano się problematyką wojskowości husyckiej wcale, gdyż w 2002 roku ukazała się w Polsce pierwsza biografia Jana Žižki z Trocnova, autorstwa Anny Paner⁸⁹. Monografia ta podsumowała wszystkie aspekty związane z życiem husyckiego hetmana, opierając się na badaniach czeskich i polskich. Autorka szczegółowo omówiła życie Jana Žižki, poczynając od lat młodości. Zwróciła przede wszystkim uwagę na udział młodego Žižki w rabunkach oraz wojnach polsko-krzyżackich⁹⁰. Następnie dokładnie przedstawiła życie hetmana po wybuchu wojen husyckich, opisując jego udział w walkach. Dokonany przez nią opis wydarzeń jest

⁸⁴ R. Primke, M. Szczerepa, W. Szczerepa, *Wojny husyckie na Śląsku, Łużycach i Pomorzu*, Kraków 2007.

⁸⁵ J. Grygiel, B. Zilynskyj, *Kniže Zikmund Korybutovič a Praha*, „Pražský sborník historický”, sv. XXIII, Praha 1990, s. 7-27. Skrócona i przetłumaczona na język polski wersja tego artykułu ukazała się znacznie później. Zob. J. Grygiel, *Zygmunt Korybutowicz a Praga (1422-1427)*, [w:] *Polacy w Czechach – Czesi w Polsce X-XVIII wiek*, red. H. Gmiterek, W. Iwańczak, Lublin 2004, s. 147-161.

⁸⁶ P. Kras, „*Furor hussitarum*” – husytyzm w wybranych relacjach kronikarzy z XV wieku, [w:] *Uniwersalizm i regionalizm w kronikarstwie Europy Środkowo-Wschodniej*, red. U. Borkowska, Lublin 1996, s. 84-108.

⁸⁷ Tamże, s. 93-107.

⁸⁸ Zob. P. Kras, *Edykt wieluniński z 1424 r i udział Brachium Saeculare w walce z husytyzmem w XV w. w Polsce*, „Summarius: sprawozdania Towarzystwa Naukowego KUL” 1997/1998, r. 26/27, s. 63-77; tenże, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998; tenże, *Inkwizycja papieska w walce z husytyzmem na ziemiach polskich*, [w:] *Polskie echa Husytyzmu. Materiały z konferencji naukowej Kłodzko, 27-28 września 1996*, red. S. Bylina i R. Gładkiewicz, Warszawa 1999, s. 88-115.

⁸⁹ A. Paner, *Jan Žižka z Trocnova*, Gdańsk 2002.

⁹⁰ Tamże, s. 52-79. Autorka opisała rzekomy udział Žižki w kampanii z 1410 roku, niemniej dość ostrożnie podeszła do całego problemu.

niezwykle bogaty w szczegóły i opiera się na najnowszych badaniach historycznych. Omówione zostały m.in. wszystkie najważniejsze starcia, w których Žižka dowodził, oraz przeanalizowana została geneza powstania bractwa Nowego Taboru⁹¹. Autorka dokonała także oceny umiejętności wojskowych hetmana⁹². Zwróciła również uwagę na obraz hetmana, który można stworzyć, opierając się na jego listach i innych zabytkach piśmiennictwa, zachowanych do naszych czasów. Podsumowując, należy niezwykle wysoko ocenić pracę autorki, mimo że w kilku przypadkach nie ustrzegła się błędów, szczególnie przy analizie zagadnień historyczno-wojskowych⁹³.

Ostatnio powrócono także do tematyki związanej z polsko-czeskimi stosunkami politycznymi. Opisał je Jarosław Nikodem, przedstawiając punktu widzenia Władysława Jagiełły oraz Witolda⁹⁴. Monografia ta po raz pierwszy, po przeszło stu latach, przeanalizowała politykę obu władców względem stronnictw husyckich. Co prawda, w całości omawia ona kwestie dyplomacji między stroną polsko-litewską a papieżem, stronnictwem Zygmunta i stronnictwami husyckimi, niemniej analizy dokonywano w kontekście zmieniającej się sytuacji militarnej podczas tego konfliktu. Doskonale obrazuje to rozdział II pracy poświęcony w całości wydarzeniom wojny husytów z królem Zygmuntem Luksemburskim. Autor opisał w nim dokładnie wszystkie wydarzenia między wybuchem konfliktu zbrojnego w 1419 roku a upadkiem księcia Jana Želivskiego w 1422 roku⁹⁵. Rozdział IV także poświęcono zagadnieniom związanym z wydarzeniami wojen husyckich, a dokładniej z udziałem w nich księcia Zygmunta Korybutowicza i jego dwoma wyprawami. Autor dokonał przy tym opisu całej sytuacji militarnej w Królestwie Czeskim w czasie całego zaangażowania księcia w sprawy husyckie, między 1422 a 1427 rokiem⁹⁶. W ostatnim rozdziale omówiono całość wydarzeń po upadku władzy Zygmunta Korybutowicza w kontekście polityki Władysława Jagiełły. Głównym zagadnieniem były tu próby nawiązania porozumienia między Królestwem Polskim a stronnictwami husyckimi⁹⁷. Podsumowując, mimo że monografia J. Nikodema nie ma charakteru pracy historyczno-wojskowej, poruszona w niej tematyka jest istotnym elementem w każdych badaniach nad działalnością militarną husytów, ponieważ doskonale przeanalizowano w niej zależności między polityką międzynarodową a dziejami wojen husyckich.

---

⁹¹ Tamże, s. 198-205. Opierając się na dotychczasowym dorobku historiografii, A. Paner przedstawiła poglądy na temat założenia nowego bractwa.

⁹² Tamże, s. 260-279.

⁹³ Błędów jest stosunkowo niewiele, a wynikają one głównie z niezbyt dokładnej znajomości terminologii wojskowej. Dla przykładu autorka dosłownie tłumaczy czeski termin ustawiania szyku defensywnego z wozów, jako „mury wozowe” (s. 262-268). Używa także określenia „regulamin wojskowy” (s. 273-279), mimo że już wcześniej Z. Spieralski wykazał błędność tego typu określeń. Zob. Z. Spieralski, *Z problematyki wzajemnych kontaktów między polską a husycką sztuką wojenną*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” 1957, nr 2, s. 260-284.

⁹⁴ J. Nikodem, *Polska i Litwa wobec husyckich Czech w latach 1420-1433: studium o polityce dynastycznej Władysława Jagiełły i Witolda Kiejstutowicza*, Poznań 2004.

⁹⁵ Tamże, s. 113-185.

⁹⁶ Tamże, s. 264-338.

⁹⁷ Tamże, s. 339-400.

W tym samym roku ukazał się artykuł Jerzego Grygiela, w którym przedstawił postawy rycerstwa polskiego wobec krucjat organizowanych przeciw husytom⁹⁸. Analizie poddano przede wszystkim zachowania rycerstwa wobec planowanych wypraw, zwracając uwagę na dość dużą popularność wśród rycerstwa polskiego m.in. pierwszej wyprawy Zygmunta Korybutowicza do Czech⁹⁹. W podsumowaniu Grygiel wskazał co prawda na dwie postawy wśród rycerstwa polskiego, niemniej podkreślił, że o wiele większa część miała dużo sympatii dla walki Czechów przeciw królowi Zygmunтови. Niektóre ważne dla wojskowości aspekty poruszył także Stanisław Bylina. W 2005 roku ukazała się jego praca omawiająca genezę, przekonania i dzieje najbardziej skrajnego ze stronnictw husyckich¹⁰⁰. Omówiono w niej genezę obecności pikartów i adamitów wśród ruchu husyckiego, dzieje tego najbardziej radykalnego odłamu w bractwie taboryckim oraz przekonania religijne tej sekty. W rozdziale drugim autor prześledził losy sekty, opisując m.in. podejmowane przez nią wyprawy wojenne oraz kontrakcję podjętą przez wojsko Jana Žižki, zakończoną całkowitym wytępieniem heretyków¹⁰¹. Dwa lata później ukazały się studia jego autorstwa, zawierające wcześniej opublikowane artykuły¹⁰². W tym zbiorze na szczególną uwagę zasługuje artykuł poświęcony okrucieństwu wojennemu husytów, jakie przedstawił w swojej kronice Wawrzyniec z Březové¹⁰³. Wreszcie w 2011 roku wydana została jego najnowsza praca poświęcona pierwszym latom rewolucji husyckiej¹⁰⁴. W podzielonej na dwie części pracy Bylina ujął zagadnienia związane z husyckim ruchem rewolucyjnym między drugą połową XIV wieku a rokiem 1424. W części pierwszej opisana została głównie historia ruchu reformatorskiego na ziemiach czeskich oraz początki ruchu husyckiego. Autor skupił się także na wydarzeniach związanych z wybuchem konfliktu zbrojnego, opisując m.in. działania wojenne w latach 1420-1424¹⁰⁵. Także w przypadku tej monografii główną postacią wysuwającą się na czoło dowódców husyckich jest Jan Žižka. Mimo tego autor nie zapomina także o innych istotnych dla ruchu husyckiego postaciach. Oparta na najnowszych badaniach historycznych praca Byliny stanowi dość istotne uzupełnienie w badaniach nad ruchem husyckim i cenną monografię w badaniach nad dziejami militarnymi husytów.

Oprócz tego powrócono także do kwestii rzekomego napadu husyckiego na klasztor jasnogórski w Częstochowie¹⁰⁶. W 2010 roku ukazała się praca Jakuba Wysmułka,

---

⁹⁸ J. Grygiel, *Rycerstwo polskie wobec idei krucjat antyhusyckich*, [w:] *Polaków i Czechów wizerunek wzajemny (X-XVII w.)*, red. W. Iwańczak, R. Gładkiewicz, Wrocław-Warszawa 2004, s. 91-103.

⁹⁹ Tamże, s. 98-100.

¹⁰⁰ S. Bylina, *Na skraju lewicy husyckiej*, Warszawa 2005.

¹⁰¹ Tamże, s. 52-89.

¹⁰² Tenże, *Hussitica. Studia*, Warszawa 2007.

¹⁰³ Tenże, *Okrucieństwo w rewolucji husyckiej oczyma jej kronikarza*, [w:] tamże, s. 86-98.

¹⁰⁴ Tenże, *Rewolucja husycka. Przedświt i pierwsze lata*, Warszawa 2011.

¹⁰⁵ Tamże, s. 91-187.

¹⁰⁶ Zob. P. Bilnik, *Napad „Husytów” na Jasną Górę. Fakty, konteksty – legenda*, „Studia Claromontana” 1995, t. 15, s. 311-321; J. Sperka, *Nieznane fakty dotyczące napadu na klasztor Paulinów w Częstochowie w 1430 roku*, [w:] *Średniowiecze polskie i powszechne*, t. 1 (5), red. I. Panic, J. Sperka, Katowice 2009, s. 152-176.

omawiająca dzieje husyckiego ruchu i wojen husyckich¹⁰⁷. Książka ta ma charakter popularnonaukowy, niemniej porusza wszystkie aspekty związane z ruchem husyckim, także te związane z konfliktem zbrojnym. Pierwsze cztery rozdziały pracy poświęcone zostały historii ruchów reformatorskich w Europie oraz działalności Jana Husa do soboru w Konstancji¹⁰⁸. Następnie opisane zostały przyczyny oraz wybuch samej rewolucji, po czym omówiono przebieg całego konfliktu zbrojnego. Autor, wykorzystując dostępne ogólnie źródła czeskie, przedstawił wydarzenia wojen husyckich. Niestety, zawarty opis nie jest wolny od błędów. Należy do nich przede wszystkim zbyt skupienie uwagi na działalności Jana Žižki przy opisie działań wojennych w latach 1420-1422, przez co zbyt mało napisano o działalności Związku Miast Praskich. Kolejnym błędem, dość powszechnie powtarzającym się we wszystkich pracach o wojskowości husyckiej, jest przypisywanie hetmaństwa Prokopowi Wielkiemu¹⁰⁹. Należy wreszcie wspomnieć o dość skromnej liczbie prac, na podstawie których napisano tę książkę, przez co nie wnosi ona nic nowego do badań nad ruchem husyckim. W tym samym roku ukazał się artykuł Anny Paner dotyczący charakteru utworzonego przez Jana Žižkę Nowego Taboru¹¹⁰. Oceniono w nim charakter nowego bractwa oraz rolę, jaką stary hetman w nim pełnił.

Podsumowując cały dorobek polskiej historiografii w badaniach nad wojskowością i wojnami husyckimi, należy przede wszystkim zwrócić uwagę na nierównomierne zainteresowanie tą tematyką wśród polskich badaczy. Trudno jest wskazać na jakąkolwiek tendencję w tych badaniach od połowy XIX wieku, ponieważ różne aspekty poruszano w różnych okresach. W XIX wieku badacze polscy skupiali się głównie na kwestii relacji między dworem Władysława Jagiełły i Witolda a stronnictwami husyckimi. Rozważano głównie tajniki polskiej i litewskiej polityki międzynarodowej względem samych husytów oraz powiązanie ściśle z tym problemem obozu politycznego Zygmunta Luksemburskiego i Cesarstwa Rzymskiego. Poruszano także kwestie działalności niektórych przedstawicieli polskiego rycerstwa w wojnach husyckich czy służących w misjach dyplomatycznych do Czech. W okresie międzywojennym badania nad tym aspektem, związanym z ruchem husyckim, zupełnie zostały wstrzymane, pojawiły się za to prace dotyczące wyprawy „sierotek“ nad Morze Bałtyckie czy też krótka praca na temat wydarzeń na Śląsku w tym okresie. Zakończenie II wojny światowej oraz wprowadzenie w Polsce systemu demokracji ludowej zmieniło obraz badań nad militarną działalnością husytów. Jeśli omawiano w ogóle problematykę ruchu husyckiego, to głównie w kontekście oddziaływania radykalnych i antyfeudalnych poglądów taboryckich na społeczeństwo polskie w pierwszej połowie XV wieku. Próbowano także doszukiwać się współdziałania radykałów husyckich

¹⁰⁷ J. Wysmulek, *Stos, od którego zgorzał cały kraj. Historia rewolucji husyckiej*, Warszawa 2010.

¹⁰⁸ Tamże, s. 13-104. Autor zwrócił uwagę na działalność Wiklefa oraz opisał poprzedników Husa w Królestwie Czeskim.

¹⁰⁹ Tamże, s. 232, 244, 250. Prokop, jako osoba duchowna, w myśl tzw. czterech artykułów praskich nie mógł dowodzić wojskiem.

¹¹⁰ A. Paner, *Mały Tabor – wspólny czy własny Jana Žižki*, [w:] *Wspólnoty male i duże w społeczeństwach Czech i Polski w średniowieczu i w czasach nowożytnych*, red. W. Iwańczak, J. Smolucha, Kraków 2010, s. 377-392.

z Królestwem Polskim przeciwko Zygmuntowi oraz Krzyżakom. W okresie tym historycy wojskowości w Polsce zainteresowali się także wojskowością husycką, mimo tego nie doczekaliśmy się prób interpretacji tego problemu w badaniach. Ukazały się także biografie i biogramy uczestników wojen husyckich, którzy pochodzili z terenów Królestwa Polskiego. Po przemianach ustrojonych w Polsce zmieniło się także zainteresowanie husytyzmem wśród badaczy. Przeanalizowana została m.in. polityka międzynarodowa Władysława Jagiełły względem Czech w latach 1420-1433, pojawiła się także biografia Jana Žižki z Trocnova oraz trzy popularnonaukowe prace poruszające temat wojen husyckich.

Do dnia dzisiejszego nie omówiono jednak dokładnie roli mieszkańców Królestwa Polskiego w wojskach husyckich, szczególnie w okresie wojen na Śląsku między 1428 a 1433 rokiem. Niedostatecznie przeanalizowana została wspólna polsko-czeska wyprawa wojenna do Nowej Marchii i na Pomorze Gdańskie w 1433 roku, szczególnie pod kątem zniszczeń, jakie wywołał najazd, co mogłoby dać pogląd na zachowanie się husyckich wojsk polnych podczas tzw. „wspaniałych rejtów”. Także kwestia oddziaływania wojskowości husyckiej na polską w XV wieku nie została dostatecznie przeanalizowana. Mimo poglądów o dość wyraźnych wpływach husyckich, które przed wieloma latami wysuwali Tadeusz Korzon, Marian Kukiel i Otton Laskowski, polscy historycy wojskowości nie próbowali zbadać dokładnie tego zagadnienia¹¹¹. O wiele lepiej omówiona została kwestia wpływów husyckich na ówczesną technikę wojskową, pojawiająca się w badaniach bronioznawczych prowadzonych po 1945 roku. Zupełnie natomiast nie poruszono kwestii wpływów sztuki wojennej husytów na polską, szczególnie w przypadku zastosowania szyku wozowego w Polsce. Także piśmiennictwo wojskowe pozostawione przez husytów lub powstające pod ich wpływem nie zostało omówione. Wszystkie te braki uniemożliwiają uzyskanie pełnego obrazu wojskowości polskiej w kontekście systemów militarnych w Europie Środkowo-Wschodniej. Z tego powodu badania nad wzajemnymi relacjami między husycką a polską wojskowością powinny zostać jak najszybciej przeprowadzone. Niestety, zanim nie doczekamy się gruntownej analizy wojskowości husyckiej, takie badania są niemożliwe.

---

¹¹¹ Poglądy o wpływach husyckich w wojskowości staropolskiej wysunął czeski badacz Antonin Hora. Zob. A. Hora, *Vztah polského válečnictví první poloviny 16. Století k vojenskému umění husitů*, „Historie a Vojenství“, 1955, r. 3, s. 331-388.

KONRAD ZIÓLKOWSKI

Hussite military and wars on the pages of Polish historiography

Abstract

This article summarizes the achievements of Polish historiography in research on the subject of Hussite military and wars. Due to the weak interest in this subject among military historians, the author has discussed articles and monographs in which the events of the Hussite wars were also acknowledged as a vital part of 15th century history. Analysing the research on all aspects of the Hussite movement associated with military history, we can notice a lack of permanent interest on the subject among Polish historians. Between 1850-1918, Polish historians were mainly discussing the foreign policy of Władysław Jagiełło and Witold towards the Hussites, often describing the progress of the conflict. On the other hand this problem wasn't analysed at all during the interwar period, between 1918-1939.

The end of World War II, also changed the interest of Polish historians on this subject, who took up discussions on social issues in Bohemia, related to the Hussite wars. The historiography of PRL dealt mainly with the relationships between social changes in the Kingdom of Bohemia and its impact on 15th century Poland. There were also researches on the Polish involvement in the conflict, but the matter never received much attention, as well as the problem of Hussite influence on the Polish warfare. The lack of such studies prevents us from receiving a complete analysis on the Hussite and Polish military, and filling this gap should be a priority for military historians in Poland.

